

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University

UKRAINIAN PROFESSIONAL EDUCATION

Scientific journal

Issue 16

Founded in July, 2016

Issued twice a year

Poltava
2024

FOUNDER

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
(Ministry of Education and Science of Ukraine)

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief – *Kravchenko Liubov Mykolaivna*, Dr. of Ped. Sciences, professor; Poltava V.G.Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Deputy Editor-in-Chief *Muszkieto Radosław*, doctor habilitated, professor; Nicolaus Copernicus University in Toruń (Torun, Poland)

Members of the editorial board:

Tsirigotis Kostjantinos, doctor habilitated, professor; Jan Kokhanowski University in Kielce, (Kielce, Poland)

Zolotukhina Svitlana, Dr. of Ped Sciences, professor; Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda (Kharkiv)

Lukyanenko Oleksandr, Dr. of Sciences in History, associate professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Hrytsai Nataliia, Dr. Ped Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Vishnikina Liubov, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Onipko Valentyna, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava State Agrarian University (Poltava)

Sushchenko Andriy, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Sulaeva Natalia, Dr. of Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ilchenko Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Khomenko Pavlo, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Kornosenko Oksana, Dr. Ped Sciences, professor; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zoriy Yaroslav, Dr. Ped Sciences, associate professor; Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi)

Hnizdilova Olena, Dr. of Ped Sciences, professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Zdanevych Larysa, Dr. of Ped Sciences, professor, Khmelnytskyi Humanitarian and Pedagogical Academy (Khmelnytskyi)

Dychkivska Ilona, Dr. Ped of Sciences, professor; Rivne State University of Humanities (Rivne)

Palamar Svitlana, can-t. of Ped. Sciences, associate professor, Borys Grinchenko Pedagogical Institute of Kyiv University (Kyiv)

Vynnychuk Renata, Dr. of Ped Sciences, associate professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Danyso Oksana, Dr. of Ped. Sciences, teacher; Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (Poltava)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта : Scientific journal / Poltava V. G. Korolenko Nat. Ped. University. Poltava, 2024. Iss. 16. 160 p.

*It is published according to the decision of the academic council
of Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University (protocol No.1 of 29.08.2024)*

EDITORIAL OF THE JOURNAL

Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
36003, Poltava city, st. Ostrogradsky, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
The electronic version of the magazine is posted on the website <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Editor in Chief: Kravchenko L. M.

The journal is included in the list of scientific and specialized publications of Ukraine (category B),
in which the results of dissertation works can be published
(Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated April 7, 2022 No. 320).

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

УКРАЇНСЬКА ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

Науковий журнал

Випуск 16

Засновано в липні 2016 року

Виходить двічі на рік

Полтава
2024

ЗАСНОВНИК

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Міністерство освіти і науки України)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор – *Кравченко Любов*, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Заступник головного редактора – *Мушкієта Радослав*, д-р хабілітований, професор; Університет Миколи Коперника в Торуні (м. Торунь, Польща)

Члени редакційної колегії:

Циріготіс Костянтинос, д-р хабілітований, професор; Університет імені Яна Кохановського в Кельцах (м. Кельце, Польща)

Золотухіна Світлана, д-р пед. наук, професор; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (м. Харків)

Лук'яненко Олександр, д-р іст. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Грицай Наталія, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Вішнікіна Любов, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Онійко Валентина, д-р пед. наук, професор; Полтавський державний аграрний університет (м. Полтава)

Сущенко Андрій, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Суласва Наталія, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Льченко Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Хоменко Павло, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Корносенко Оксана, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зорій Ярослав, д-р пед. наук, доцент; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)

Гнізділова Олена, д-р пед. наук, професор; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Зданевич Лариса, д-р пед. наук, професор; Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія (м. Хмельницький)

Дичківська Ілона, д-р пед. наук, професор; Рівненський державний гуманітарний університет (м. Рівне)

Паламар Світлана, канд. пед. наук, професор; Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ)

Винничук Рената, д-р пед. наук, доцент; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Даниско Оксана, д-р пед. наук; Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (м. Полтава)

Ukrainian professional education = Українська професійна освіта:
науковий журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава, 2024.
Вип. 16. 160 с.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 1 від 29.08.2024 р.)

РЕДАКЦІЯ ЖУРНАЛУ

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
36003, м. Полтава, вул. Остроградського, 2, e-mail: ukr.prof.edu@gmail.com
Електронну версію журналу розміщено на сайті <http://pnpu.edu.ua/ua/ukrprofosvita.php>

Головний редактор: *Кравченко Л. М.*

Журнал входить до переліку наукових фахових видань України (категорія Б), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з наук про освіту (Наказ Міністерства освіти і науки України від 7 квітня 2022 р. № 320).

ЗМІСТ

КОЛОНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Любов Кравченко, Оксана Михайленко</i>	Менеджмент соціокультурної діяльності в контексті сталого розвитку соціального капіталу громад.....	9
<i>Олександр Лук'яненко</i>	Залучення стейкхолдерів до формування загальних і фахових компетентностей здобувачів освіти гуманітарної галузі знань.....	17

ПРОБЛЕМИ, НАДБАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

<i>Олена Гнізділова</i>	Софія Русова про трудове виховання дітей дошкільного віку.....	27
<i>Леся Петренко, Юлія Брах</i>	Соціально-педагогічні передумови формування наукової спадщини А. Каришина.....	33
<i>Дмитро Задорожний</i>	Розвиток проєктно-аналітичної діяльності майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки у військових ЗВО України.....	41
<i>Людмила Усанова, Ігор Усанов, Олексій Штепа</i>	Формування критичного мислення в системі компетентнісної підготовки фахівців.....	48
<i>Олександр Корець, Олександр Воєвода</i>	Основні напрями формування культури безпекової поведінки учасників освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.....	56
<i>Петро Кравченко, Сергій Шейко</i>	Концепція «Всезагальної конкретності» у західній філософії (на прикладі Вольтера).....	64
<i>Валентина Оніко, Тетяна Япринець</i>	Формування готовності до інноваційної освітньої діяльності як ключової компетентності майбутніх фахівців.....	71
<i>Наталія Степаненко</i>	Управління педагогічною комунікацією: теоретико-прикладні аспекти.....	79
<i>Валерій Титаренко</i>	Підготовка вчителів технологій до забезпечення безпеки життєдіяльності учнів.....	94
<i>Павло Хоменко, Юлія Зайцева</i>	Фактори впливу на процес спортивного відбору юних спортсменів.....	100
<i>Сергій Кіпріч, Андрій Проскурнін</i>	Педагогічні умови підготовки майбутніх тренерів до застосування технологій спортивного відбору у професійній діяльності.....	106

УДК 930.1:821.111(410)

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2024.16.314304>

ORCID 0000-0001-8898-5120

ORCID 0000-0002-4635-4643

КОНЦЕПЦІЯ «ВСЕЗАГАЛЬНОЇ КОНКРЕТНОСТІ» У ЗАХІДНІЙ ФІЛОСОФІЇ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛЬТЕРА)

Петро Кравченко,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології,
філософії та музеєзнавства;

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка;

Сергій Шейко,

кандидат філософських наук, доцент,

професор кафедри гуманітарних і соціальних дисциплін;

Полтавський державний аграрний університет

У статті здійснено критичний аналіз принципу «всезагальної конкретності» у філософії деїзму Вольтера. Розкривається зміст онтологічних і гносеологічних основ світогляду мислителя в його історико-філософських пошуках. Абстрактний характер принципів деїзму та «всезагальної єдності» у філософії французького просвітника є результатом впливу однобічностей емпіризму та раціоналізму.

Вольтер та його однодумці в своїх філософських побудовах, стверджував Гегель, виходили з принципу всезагальності та втілення поняття «дотепності», а німці – опиралися на можливості критики чистого розуму. Філософія французького просвітника характеризується рухливістю, становить «абсолютне поняття», спрямована на критику існуючих традиційних уявлень, руйнує все нерухоме та втілює в собі «свідомість чистої свободи». Потенційні можливості концепції «всезагальної конкретності» у світогляді Вольтера становлять основу його теоретичної та практичної філософії, зокрема існування людини, моральності та свободи волі. Використовуючи зброю людського глузду та дотепності, Вольтер спрямував інтелектуальні зусилля проти «світового стану» в галузі правопорядку, державного устрою, судочинства, а також проти способу правління та політичного авторитету.

У філософії французького просвітника маємо достатні уявлення про конкретну єдність, що становить протилежність абстрактним метафізичним визначенням. Результатом французького Просвітництва є наполегливе прагнення отримати в процесі філософських пошуків «загальну єдність», не абстрактну, а наповнену конкретним змістом. В процесі критичного аналізу принципу конкретної цілісності з'ясовується його конструктивний зміст та обмеженість в умовах суспільної практики, науки та релігії у Франції XVIII ст.

Ключові слова: *Вольтер, французьке Просвітництво, філософія, всезагальна конкретність, деїзм, онтологія та гносеологія, емпіричне та раціональне, закономірність, дотепність, свобода волі.*

Постановка проблеми. Критичний аналіз становлення філософських концепцій минулого має велике значення для розвитку та уточнення змісту сучасних філософських парадигм. Важливе місце в дослідженні історичних етапів формування основ філософського пізнання належить критичному розгляду концепції «всезагальної конкретності» у французькому Просвітництві XVIII ст., зокрема, у творчості Вольтера.

Видатний німецький філософ Гегель на початку XIX ст. в «Лекціях із історії філософії» доводив, що французька філософія цього історичного періоду була живою,

дотепною, рухливою, спрямовувалась проти існуючих уявлень і «закріплених думок», сповіщала «свідомість чистої свободи» (Гегель, 1935, с. 382). В основі філософської творчості Вольтера знаходимо впевненість, що все існуюче складає «сутність самосвідомості», яка вимагає системного підходу до з'ясування результатів пізнання та втілення принципу «всезагальної конкретності».

Аналіз джерел і публікацій. Процес становлення концепції цілісності пізнання у філософії Вольтера складає предмет критичного аналізу у творчості Г. Гегеля та його попередників: німецьких ідеалістів кінця XVIII – початку XIX ст. І. Канта, І. Фіхте, Ф. Шеллінга та сучасних філософів XX-XXI ст., зокрема – І. Бичка, В. Гусєва, Ю. Кушакова, М. Поповича, В. Шинкарука.

Гегель в «Лекціях із історії філософії» глибоко проаналізував основні етапи становлення філософської концепції «всезагальної конкретності» Вольтера. Німецький філософ доводив, що саме у творчості засновника французького Просвітництва маємо достатні уявлення щодо конкретної єдності, оскільки вона становить протилежність абстрактним метафізичним судженням. У філософії Вольтера чітко прослідковуються три основні періоди формування принципу цілісного характеру пізнання, а саме: негативний, позитивний і конкретно-філософський. Гегель констатував, що при визначенні сутності «конкретного» присутні два основних підходи. Насамперед, це «конкретність ідеї та наявність у ній духу» – логіко-теоретичне пояснення, а в іншому розумінні – змістовність поняття має бути «наявною», по суті предметною. Діалектичне визначення сутності конкретного відображується в мисленневих формах самосвідомості.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності критичного аналізу концепції «всезагальної конкретності» у творчості Вольтера, як достатньої основи становлення теоретичної та практичної філософії французького Просвітництва XVIII ст. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати основні етапи формування принципу конкретної єдності у філософських пошуках французького мислителя, виявити впливи сенсуалізму й раціоналізму на становлення онтологічної та пізнавальної проблематики, а також конструктивні переваги та обмеженість концепції «всезагальної конкретності» у творчості Вольтера.

Методологія дослідження. Методологією дослідження слугують принципи діалектичної єдності історичного та логічного, аналізу та синтезу, сходження від абстрактного до конкретного. Для вирішення конкретних завдань дослідження використано також принципи об'єктивності, всебічного розвитку, системності.

Виклад основного матеріалу. Філософська концепція «всезагальної конкретності» Вольтера сформувалась на основі ґрунтовного дослідження онтологічних та епістемологічних проблем, з'ясуванні взаємовідношення емпіричного та раціонального, необхідності та свободи волі людини. Вольтер оцінював попередню метафізичну філософію XVII ст. із позицій скептицизму та критицизму. Метафізика відрізнялася схоластичним характером, відстоювала догматичне мислення та була відірвана від суспільно-історичної практики. Філософський світогляд XVII початку XVIII ст. характеризувався однобічністю: з одного боку – емпіризм, що ґрунтувався на вивченні наукових фактів, а з іншого – раціоналізм, що приймав за основу теоретичні узагальнення. Система наукового філософського знання була відсутня в першій половині XVIII ст. Засновник французького Просвітництва називав метафізику «романом розуму».

Вольтер у праці «Філософські листи» надавав перевагу чуттєвому та дослідному пізнанню, стає прихильником філософії емпіризму та сенсуалізму англійських мислителів XVII ст. Ф. Бекона та Дж. Локка. Він називав Ф. Бекона «великим філософом», «батьком експериментальної філософії». У філософії Дж. Локка Вольтер відзначав «точну логіку» його міркувань і «мудрий методичний розум». Просвітник високо оцінював здобутки філософії науки англійського мислителя І. Ньютона, який створив «величну теорію руху» та принцип тяжіння. В ньютонівській концепції не існує божественного першопочтовку, оскільки в цьому немає необхідності. Він відкрив методи підведення нескінченності під математичний вираз, що називається диференціальним та інтегральним обчисленням. Все ж таки англійський науковець не заперечував існування Бога та запевняв, що загальною

основою наукових відкриттів є божественне одкровення.

Критикуючи раціоналізм Р. Декарта, Вольтер доводив, що в картезіанській філософії процес мислення наповнений метафізичними поняттями, абстрактними ідеями. Він запевняв, що Картезій помилявся при визначенні сутності душі, доказів існування Бога та наявності вроджених ідей. Вольтер цінував у раціоналістичній концепції Р. Декарта метод дослідження та «дух послідовності». Французький просвітник вважав, що голландський мислитель Б. Спіноза став «жертвою геометричного розуму», тобто перебільшення раціоналістичних можливостей та навіть не намагався проводити аналіз загальних основ буття. Вольтер запевняв, що в пантеїстичній концепції Б. Спінози буття як абсолют не знаходиться ні в мисленні, ні в протяжності, оскільки вони становлять взаємовиключення цих сутностей.

Відстоюючи принципи емпіричної філософії, французький мислитель дотримувался концепцій «поміркованого деїзму» та «всезагальної конкретності». За дійстичним принципом у XVIII ст. закріпилося значення філософського розуміння Бога, що протистойть теології. Деїзм Вольтера до кінця XVIII ст. був провідним напрямком у формуванні європейського вільнодумства. Прихильники дійстичної концепції в філософії заперечували можливість будь-якого впливу Бога на розвиток природних та історичних подій. Французький просвітник обґрунтовував існування Бога, який не належав до конфесійної та теологічної визначеності. Гегель доводив, що Вольтер розумів Бога як абсолютну істоту, яка існує за межами самосвідомості, це пуста назва, цілком невідоме поняття. Вольтерівський варіант дійстичної концепції отримав широке розповсюдження у Франції та європейських країнах і став основою філософського світогляду епохи Просвітництва. Саме таке визначення сутності божественного формує основу його філософського деїзму.

Засновник німецького ідеалізму зазначав, що замість абстрактної метафізики Р. Декарта Вольтер намагався втілити принцип «всезагальної конкретності», який мав провідне значення в його філософії. На думку Гегеля, французькі просвітники у своїх філософських пошуках виходили з принципу «всезагальної єдності» та втілювали поняття «дотепності», а німецькі філософи в цей час використовували можливості критики чистого розуму. У французькому Просвітництві XVIII ст. знаходимо всеохоплюючу філософську потребу, «всезагальний і конкретний погляд на всесвіт» і повну незалежність від будь-якого авторитету та абстрактної метафізики.

Філософія Вольтера характеризується рухливістю, становить «абсолютне поняття», спрямована на критику існуючих традиційних уявлень та закріплених думок, руйнує все нерухоме та «втілює в собі свідомість чистої свободи» (Гегель, 1935, с. 382). Результати пізнання визначаються самосвідомістю, а не зовнішніми обставинами, саме критична діяльність самосвідомості забезпечує істинність логічних міркувань. Все, що існує за межами самосвідомості гине, зникають попередні традиції, віра в Бога, суспільні та релігійні авторитети.

Гегель звертає увагу на дивовижну впевненість в істинності розуму, готовність вступити в боротьбу з усім попереднім «інтелектуальним світом», не маючи «сумніву в його руйнації». Використовуючи зброю людського глузду та дотепність, Вольтер спрямував інтелектуальні зусилля проти «світового стану» в галузі правопорядку, державного устрою, судочинства, а також проти способу правління та політичного авторитету. Французький просвітник наповнює зміст власних достовірних положень так званими «безпосередньо ясними, переконливими істинами людського здорового глузду», котрий покладається лише на ті істини, що «вимагають знайти самого себе». Ці всезагальні визначення, які проголосив мислитель та дотримувалася їх «становлять всезагальні ґрунтовні положення», що відповідали його внутрішнім переконанням (Гегель, 1935, с. 385).

Метод Вольтера полягав у тому, щоб розвивати філософські ідеї, виходячи з «природи уявлення та серця». В його концепціях завжди маємо прагнення, спрямоване на освоєння цілого, всезагальну конкретність. Саме у філософії французького просвітника,

на думку Гегеля, маємо достатні уявлення про конкретну єдність, що становить протилежність абстрактним метафізичним визначенням. Конкретна єдність у вольтерівській філософії проявлялась у визначенні законів природи в теоретичній сфері та у формі соціально-політичного реформування суспільних відносин у практичній сфері.

У філософських побудовах французького мислителя спостерігаються три основні аспекти наукового дослідження: по-перше, негативний, по-друге, позитивний і по-третє, конкретно-філософський. В негативній частині філософських роздумів Вольтера самосвідомість руйнує догматичні основи метафізики, проте, ще не створює якісно нову визначену конкретну єдність. Гегель запевняв, що у французькій філософії знаходимо лише заперечення попередньої традиції, що становить основу культури Просвітництва. Німецького філософа дивує у творах Вольтера «дивовижна енергія та сила поняття» в його боротьбі з абстрактною метафізикою та консерватизмом. Негативній стороні французького Просвітництва, зауважує Гегель, потрібно «надати справедливості». Субстанціональним в ній є «атака розумного інстинкту» на стан виродження та «повної всезагальної брехні», на консервативний «елемент закам'янілої релігії», що становило заперечення розуму та свободи волі людини. Об'єктом нещадної критики Вольтера постає «жахливий формалізм і мертвість» позитивної релігії, а також традиційні скріпи суспільних відносин, правові установи та державна влада.

Релігія у Франції XVIII ст. не отримала очищення М. Лютером, становила собою «зневажливі забобони, попівщину, дурість» і, головним чином, розбазарювання багатства та безмежного достатку земних благ аристократів при пануючій злиденності народу. Французька філософія спрямовує зусилля проти «упередження та зіпсованості» суспільного стану, викриває підле, лицемірне та несправедливе, піддає «могутності сміху» та «зневазі людей» встановлені консервативні традиції. Розум і серце критично переосмислюють існуючий стан речей. Філософія Просвітництва вимагала втілення ідеалів розуму та наукової освіти.

Поруч із негативною стороною філософського вчення Вольтера існує позитивна, наповнена змістом частина його філософських пошуків. В якості основи позитивного вчення слугують так звані «безпосередньо якісні» істини здорового глузду. Філософи епохи Просвітництва пропонували лише «загальну ідею», проте, як має бути, але не вказували на засоби її здійснення. Загальні міркування стосувались необхідності просвіти та принципів самосвідомості, спрямованих проти релігійної ієрархії, стану священників, а також проти замкнутої касти в правовій сфері, проти тих, які мають виключно право на істину як абсолют. Згідно Вольтера лише людський розум має право на власне судження та суб'єктивну свободу, що була завойована за допомогою «свого генія, теплоти почуття та полум'яності розуму». Тільки розум, дух (*der Geist*) людини становить джерело активної діяльності та загальної поваги. В цьому проявляється, за виразом Гегеля, «фанатизм абстрактної думки» французького мислителя (Гегель, 1935, с. 390).

Характеризуючи позитивне спрямування філософської концепції Вольтера, німецький ідеаліст вказує на незадовільний зміст його основоположень, котрі не відповідають загальноприйнятому, логічно вивіреному обґрунтуванню. Позитивне джерело знання він вбачає у людському розумі, у «всезагальній свідомості» людини, в «здоровому людському глузді», але не у формі логічного поняття. Вольтер та його однодумці виражають результати філософських істин лише у формі «всезагальних думок». Подібні істини складають сутність першопочаткових суджень про те, що індивід володіє в своєму серці «почуття права», а релігія та віра не повинні бути «вимушеним обов'язком», а тільки заслуги, талант, добродійність являють собою достовірну істину. Філософські дефініції здебільшого опираються на чуття та здоровий глузд, а це значить, що їх сутність не розкрита, «не пізнана в їх необхідності».

Філософські поняття характеризуються однобічністю, обмеженістю та складають лише момент цілого. Гегель зауважував, що в процесі пізнання ми знаходимо лише «вельми абстрактні думки, котрі за своїм змістом та наміром повинні бути конкретними», але поверхневий спосіб міркування виявився недостатнім для логічного обґрунтування та

виведення основних філософських істин. Вольтер та його послідовники виходять із того, що природа є ціле, все в ній визначене законами, «сукупністю різних рухів, ланцюгом причин і дій». З цього приводу класик німецького ідеалізму іронічно зауважував, що це лише «загальні слова, якими можна наповнювати книги» (Гегель, 1935, с. 391-392).

Крім негативного та позитивного спрямування у французькій філософії здійснюється спроба конструктивної розробки загальної ідеї конкретної єдності. Результатом французького Просвітництва є наполегливе прагнення отримати в процесі філософських пошуків «загальну єдність», не абстрактну, а наповнену конкретним змістом. Французькі філософи оголошували війну всякому «потойбічному авторитету», будь-якій абстрактній думці, що не має в собі наявного сенсу. Німецький ідеаліст зазначає, що в цій філософії зустрічаються «великі уявлення про конкретну єдність», протилежні абстрактним метафізичним визначенням людського глузду (Гегель, 1935, с. 395). Головним у працях Вольтера є розуміння того, що об'єкт пізнання повинен бути в наявності, а присутність індивіда як суб'єкта пізнання обов'язкова. В даному судженні по суті маємо діалектичну взаємозалежність суб'єкта та об'єкта пізнання.

Гегель вказував на те, що в будь-якому філософському вченні мають бути два підходи, щодо визначення сутності поняття «конкретного». З одного боку – це «конкретність ідеї та наявність у ній духу», по суті логіко-теоретичне пояснення конкретності, а з іншого – «змістовність поняття» має бути наявною та предметно-конкретною. Подібне діалектичне визначення сутності конкретного відбувається в розумових формах. Французькі філософи захищали ідею конкретної всезагальної єдності з «величнішим натхненням і полум'ям». Особисту думку, свободу переконань та совісті вони «звели до знамен народів» і при цьому здійснили в іншій формі «лютеранську Реформацію» (Гегель, 1935, с. 395-396).

Проблема втілення всезагальної єдності стала основою «чудової книги» «Дух законів» Ш.-Л. Монтеск'є. Вольтер з цього приводу зауважував, що цей твір є самою «дотепністю» стосовно законів історичного розвитку народів, в тому розумінні, що їх державний устрій, релігія, все, що знаходиться в державі складає цілісність. Французька філософія відчуває абсолютну потребу в знаходженні відповідного «компаса всередині себе», зокрема, в людському дусі. Наполегливі пошуки самодостатньої філософської опори становили необхідну вимогу втілення людської гідності та свободи. Гегель констатує, що єдине, «момент самості, суб'єктивної свободи» має бути завжди присутнім у діяльності людини. Завдяки філософським пошукам французьких просвітників індивід отримав «в середині себе нескінчену силу». Тільки людині належить свобода волі. Свобода становить особливу властивість життєдіяльності індивіда. Свобода волі невід'ємна від поняття «людина». Відмовитись від своєї свободи означатиме відмову від власної людської сутності, оскільки лише в «раба немає ні прав, ні обов'язків», – зауважував класик німецького ідеалізму. Свобода, на думку Гегеля, – це «саме мислення», «єдність мислення із собою є свобода», що прагне до самореалізації, оскільки спосіб власного існування має бути «рівним собі» для мислячого індивіда. Воля свободна лише як «мисляча воля» (Гегель, 1935, с. 398-399). Розум відчужений від волі, був би чимось абсурдним, бо він був би при цьому безцільним.

У послідовника Вольтера французького просвітника Ж.-Ж. Руссо принцип свободи волі людини наповнюється реальним змістом. Індивід став розуміти себе як «нескінчену силу». Ідея свободи забезпечувала у Вольтера та його послідовників логічний перехід до кантівської критичної філософії, яка в теоретичному відношенні поклала в свою основу принцип вільної діяльності індивіда. Пізнання спрямовується до власної свободи та до конкретного змісту, а саме до того, чим воно «володіє в своїй свідомості».

Проте, як доводив Гегель, філософія Вольтера та його однодумців не знайшла достовірного підґрунтя в теоретичному пізнанні, в результаті стала однобічною та абстрактною. В теоретичній філософії французи перейшли на позиції матеріалізму та натуралізму, оскільки здоровий глузд проявляв себе у формі абстрактного мислення та зупинявся тільки на фактах людського досвіду. За ствердженням німецького філософа,

вони приймали в якості «єдиного істинного» лише відчуття та матерію і зводили до них весь процес мислення, всі моральні норми. Ці «великі розуми» висловили дуже багато надзвичайно важливого, проте, спроба сформувати принцип «всезагальної конкретної єдності» в межах людського глузду та окремих мисленневих суджень мала односторонній вираз, зводилась до існування матерії та природніх обставин.

Філософія Вольтера має антиномічні форми виразу, тобто подвійність матеріального та ідеального, ролі відчуття та розуму в процесі пізнання. Французький просвітник намагався поєднати нерозривність матерії та руху зі ствердженням божественного джерела руху. На його думку, достатньою основою процесу взаємодії в природі має бути єдиний розум, конкретна цілісність, що характеризуються універсальністю та могутністю. Позитивний характер та обмеженість концепції «всезагальної конкретності» мислителя відображає відповідний рівень історичної практики XVIII ст., розвиток наукового знання досліджуваної епохи та суттєві впливи релігії на різноманітні форми суспільного життя та діяльності людини.

Епоха Просвітництва – це «вік філософії», розуму, свободи волі людини, що спрямовує свої знання на перетворення людського життя. Прогрес освіти отримує зрілість та ефективно впливає на всі сфери людської діяльності. Вольтер намагається втілити в практичне життя просвітницьку теорію прогресу, що ґрунтується на принципах справедливості та гуманності. В практичному плані раціоналістичні ідеї французького Просвітництва безпосередньо вплинули на становлення «освіченого абсолютизму», здатного перебудувати суспільство за мудрими порадами філософів-просвітників.

Висновки. Критичний аналіз концепції «всезагальної конкретності» у філософії Вольтера розкриває логічну послідовність формування даного принципу як достатнього підґрунтя розвитку історико-філософського процесу в французькому Просвітництві. В результаті критичного дослідження ідеї конкретної цілісності з'ясовується її конструктивний зміст та обмеженість в умовах суспільної практики, науки та релігії у Франції XVIII ст. Гегель чітко розкриває основи негативної та позитивної сторони філософії Просвітництва в напрямку до пошуку всезагальної конкретної єдності як в теоретичній, так і в практичній площині. Але, гегелівське пояснення формування концепції «всезагальної конкретності» Вольтера розкривається в межах світоглядної парадигми абсолютного ідеалізму, що, в свою чергу, обмежує пізнавальне та практичне її значення. Отже, концептуальні основи філософії Вольтера та його послідовників залишаються актуальними на часі.

ЛІТЕРАТУРА

- Бичко, І. В., Бойченко, І. В., Табачковський, В. Г. (2001). *Філософія: підручник*. Київ: Либідь.
- Вольтер., Шейнман-Топштейн С. Я. (Пер.). (1988). *Философские сочинения*. Москва: Наука.
- Гегель. (1935). *Сочинения* (Т. 11: Лекции по истории философии, кн. 3). Москва: Соцекгиз.
- Гусев, В. І. (1998). *Західна філософія нового часу: XVII-XVIII ст.* Київ: Либідь.
- Кушаков, Ю. В. (2006). *Нариси з історії німецької філософії Нового часу: навч. посіб.* Київ: Центр навчальної літератури.
- Попович, М. (2010). *Істина. Правда. Життя. Думки небайдужої людини: зб. науково-публіцистичних статей*. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди НАН України. Київ.
- Шинкарук, В. И. (1977). *Единство диалектики, логики и теории познания*. АН УССР, Ин-т философии. Киев: Наук. думка.

REFERENCES

- Bychko, I. V., Boichenko, I. V., Tabachkovskiy, V. H. (2001). *Filosofiya [Philosophy]: pidruchnyk*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

- Hehel. (1935). *Sochynenia [Works]* (Vol. 11: Lektsyy po ystoryy fylosofyy, book 3). Moskva: Sotsekhyz [in Russian].
- Husiev, V. I. (1998). *Zakhidna filozofia novoho chasu: XVII-XVIII st. [Western philosophy of modern times: XVII-XVIII centuries.]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
- Kushakov, Yu. V. (2006). *Narysy z istorii nimetskoï filozofii Novoho chasu [Essays on the History of German Philosophy of the Modern Age]: navch. posib.* Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
- Popovych, M. (2010). *Istyna. Pravda. Zhyttia. Dumky neбайдужoi liudyny [The truth. Truth. Life. Thoughts of a person who cares]: zb. naukovo-publitsystychnykh statei.* NAN Ukrainy, In-t filozofii imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy. Kyiv [in Ukrainian].
- Shynkaruk, V. Y. (1977). *Edynstvo dyalektyky, lohyky y teoryy poznanyia [Unity of dialectics, logic and theory of cognition]*. AN USSR, Yn-t fylosofyy. Kiev: Nauk. Dumka [in Russian].
- Volter., & Sheinman-Topshtein S. Ya. (Trans.). (1988). *Fylosofskye sochynenia [Philosophical writings]*. Moskva: Nauka [in Russian].

THE CONCEPT OF «UNIVERSAL CONCRETENESS» IN WESTERN PHILOSOPHY (USING VOLTAIRE AS AN EXAMPLE)

Petro Kravchenko,

Doctor of Philosophy, Professor of the Department of Cultural Studies,
Philosophy and Museum Studies;
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University;

Serhii Sheiko,

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Humanities and Social Sciences;
Poltava State Agrarian University

The article provides a critical analysis of the principle of «universal concreteness» in Voltaire's philosophy of deism. The article reveals the content of the ontological and epistemological foundations of the thinker's worldview in his historical and philosophical explorations. The abstract nature of the principles of deism and «universal unity» in the philosophy of the French Enlightenment is the result of the influence of the one-sidedness of empiricism and rationalism.

Voltaire and his associates, according to Hegel, proceeded in their philosophical constructions from the principle of universality and the embodiment of the concept of «wit», while the Germans relied on the possibilities of criticizing pure reason. The philosophy of the French Enlightenment is characterized by mobility, constitutes an «absolute concept» aims to criticize existing traditional ideas, destroys everything immovable, and embodies the «consciousness of pure freedom». The potentialities of the concept of «universal concreteness» in Voltaire's worldview form the basis of his theoretical and practical philosophy, in particular, of human existence, morality, and free will. Using the weapon of human reason and wit, Voltaire directed his intellectual efforts against the «world order» in the field of law and order, state structure, judicial procedure, as well as the mode of government and political authority.

In the philosophy of the French Enlightenment, we have enough ideas of concrete unity, which is the opposite of abstract metaphysical definitions. The result of the French Enlightenment is a persistent desire to achieve a «general unity» in the course of philosophical research, not abstract, but filled with concrete content. The critical analysis of the principle of concrete integrity reveals its constructive content and limitations in the context of social practice, science, and religion in eighteenth-century France.

Keywords: *Voltaire, French Enlightenment, philosophy, universal concreteness, deism, ontology and epistemology, empirical and rational, regularity, wit, free will.*

Надійшла до редакції 07.05.2024 р.